

Ярема Гоян

“В ДИТИНСТВІ СНИЛИСЬ ЧУДО-СОЛОВ'І”

Слово про академіка Петра Кононенка

Світить нам із поезії Івана Франка епічний образ любові до України, яка, мов мати рідна, згорне до себе всіх дітей теплою рукою. Дітьми цими наш геніальний поет називав українські землі, які мають бути об'єднані в соборній державі.

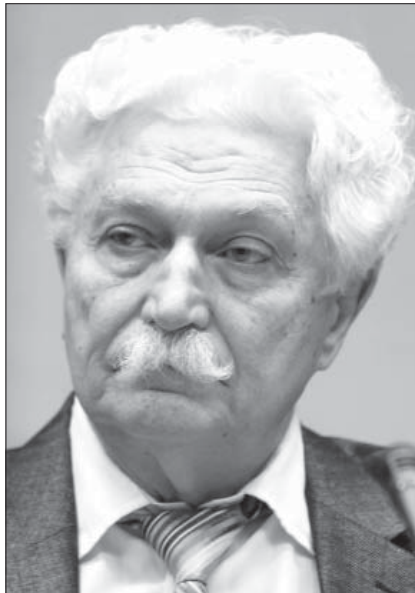
Величавий матусин образ нагадує ту родинну роботу, яку виконує для дітей України і світу вже понад 20 років Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України: горне до себе теплою рукою учнів, які беруть участь у Міжнародному конкурсі з українознавства.

Мета конкурсу – залучити учнівську молодь до пізнання України і шукати в цій дослідницькій праці новизну й відкриття в історії та сучасності українського народу, виховувати молоде покоління патріотами отчого краю, виробляти в собі наукове мислення майбутніх учених, які прославлять у світі свою землю і національну державу.

Рік за роком кількість конкурсантів щедро зростає: ось і цієї весни на конкурс було подано понад 800 учнівських науково-дослідних робіт з усіх областей України та з-за кордону. Аналіз їх дає змогу зробити надзвичайно важливе спостереження: зацікавлення наукою українознавства яскраво помітне в східних областях. Нинішнього року найбільше досліджень надійшло з Донеччини, Харківщини, Дніпропетровщини, Одещини, Запоріжжя, Полтавщини, Сумщини.

Школярі та педагоги Полтавщини активно відгукнулися на проведення конкурсу, зокрема цікаві дослідницькі роботи надійшли з Хорольської і Полтавської гімназій, Полтавського міського багатопрофільного ліцею № 1

імені І. П. Котляревського, Полтавського обласного ліцею-інтернату для обдарованих дітей із сільської місцевості імені А. С. Макаренка села Ковалівки, Комсомольської гімназії імені В. О. Нижниченка, Комсомольського НВК імені А. І. Бугаєвської “ЗОШ I–III ст. № 5-Ліцей”. Призові місця здобули восьмикласниця Іванна Романюк та шестикласник Всеволод Ситник із Комсомольської гімназії (керівник науково-дослідних робіт Ірина Мітіна, заступник директора з НВР, учитель української мови і літератури), Лілія Семенко, учениця 11 класу Полтавського обласного ліцею-інтернату для обдарованих дітей із сільської місцевості (керівник науково-дослідної роботи Клавдія Шевченко, вчитель української літератури).

Петро Кононенко, учений, педагог,
письменник

Переможці та учасники конкурсу отримують путівки до Міжнародного дитячого центру “Молода гвардія”, сертифікати на медичне обстеження в клініці лазерної медицини доктора Ольги Богомолець, цінні подарунки, призи. Результати робіт переможців Конкурсу будуть враховані при вступі на спеціалізацію “Літературна творчість” Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Надзвичайно важливо, що учасники Міжнародного конкурсу з українознавства в інтелектуальному змаганні мають можливість виявити себе, розкрити свій творчий, дослідницький, інтелектуальний та науковий потенціал, поспілкуватися з ровесниками, з відомими вченими-українознавцями.

Міжнародний конкурс з українознавства як освітній проект, що пройшов випробування часом, є одним із важливих чинників, які сприяють

залученню учнів до пошукової науково-дослідної роботи у сфері українознавства, глибшому розкриттю здібностей школярів, вихованню творчої, національно свідомої молоді.

Поруч із дітьми і вчителями у творчій роботі завжди працівники Інституту українознавства та засновник цього унікального науково-дослідного освітянського закладу і його директор Кононенко Петро Петрович, академік, письменник, лауреат Міжнародної премії імені Й. Г. Гердера, видатний учений і громадський діяч.

“В дитинстві снились чудо-солов'ї”... Чую, як у благовісну, даровану небесами хвилю нараз озивається в мені цей поетичний рядок, мов заспів до пісні і диво з утаємниченої і виколисаної мрії дитинства, чарівної, як сон, перед яким тебе перехрестила мати.

Райський сон, у якому щебечуть чудо-солов'ї і співають матуся!

Сон, як травнева веселка в день твоїх уродин, коли в небі засвітилася щаслива зоря!

Сон, який припливає чарівним човником із золотим весельцем тільки в дитячі літа, сон неповторний, бо тебе вкладали мамині руки, найрідніші на світі, і промовляв матусин голос, як ангельське благословення!

Опоетизовую-оспівую так цей поетичний рядок, бо він явився мені з пісень, але з пісень особливих – маминих пісень! – і дорого було, що співав їх син з такою любов'ю, як чудо-солов'ї, які снились у дитинстві, і не загубились, не замовкли за плином літ, і син повеличав-поіменував матусині пісні щирою душею – “чудо-солов'ї”.

Долею так було, мабуть, велено, що з матусиних чудо-солов'їв, спомином про які я й почав свою оповідь, прийшов у моє життя і той син, який піднімав мамину пісню від пречистої землі і ніс аж попід небеса, і ця синівська шана до материнського скарбу полонила мою душу.

Пісенно починаю свій заспів про людину, яка прийшла в моє життя, вписалася-вспівалася маминою піснею.

... Спливає уже четверте десятиліття, як ці чудо-солов'ї прилетіли з дитинства й окрили давно відшумілий, але незабутній творчий вечір. Було і буває їх многість, а цей свіжий у пам'яті, ніби вчорашній серпок місяця в небі.

Я переїхав тоді якраз зі Львова, де вже десять років працював власкором газети “Радянська Україна” (тепер “Демократична Україна”), до Києва для роботи у відділі літератури і мистецтва редакції, і починав входити в столичне життя. Склалося так, що моя краєнка з рідного села Залуччя над Черемошем професор Олена Гнідан запросила мене на святкову зустріч – вихід книжки і день рідних кругленьких уродин. Я зрадів зустрічі, бо нас ріднило з дитинства не тільки

близьке сільське сусідство, а слово і книжка, бібліотека і клуб, сцена і пісня: Оленка (так любовно називали її залучани) та її сестра Калінка були найкращими співачками, солістками сільської хорової капели, і артистками у виставах за п'єсами українських класиків, які ставив мій тато. Хата Гніданів стояла в центрі села, зовсім близько біля клубу, а хвіртка була відчине-на, як і душа всієї родини, і ми все ходили стежкою через город і їхнє подвір'я, де нас завжди радо вітали.

Вітали так радо, як і сьогодні Оленка Гнідан зустрічала гостей, і серед них одразу привернув увагу високий, красивий, кучерявий чоловік з добрим, привітним усміхом, веселим, щирим зором, словом вітання від душі і цілим розмаєм приповідок і жартів. Чоловік приніс у товариство святковість і дружелюбність, й Оленка Гнідан познайомила нас:

– Петро Петрович Кононенко.

Мовила шанобливо і так само приємно усміхнулася, нічого не продовжуючи, сподіваючись, мабуть, що пояснювати нічого не треба, бо це – людина з кола педагогів, тож ім'я саме за себе говорить, і людину годиться пізнавати в житті. Та воно так і вийшло, що доля з літами подарувала мені це пізнання, а заспівом стала, як я вже почав свою розповідь, ця перша зустріч. Правда, що в пізнанні людини вирішальною і є перша зустріч, коли все, що сподобалося одразу, з роками буйно розквітає в розмай. А в цей вечір мені все припало до душі в людині, та найкращою квіткою в розмаї стала пісня.

Так, справжнє відкриття явилось, коли після перших урочистих промов злинула пісня і разом з Оленкою Гнідан стала господинею вечора. Заспівували час від часу поперемінно то Оленка, то співучий Петро Петрович, добували із сердець пісню за піснею, та все українські: в національний вінок привільно впліталися наші, чисто галицькі, карпатські, і всі їх, на диво, слово в слово, знав кучерявий гість, хоч прізвище мав східноукраїнське, козацьке. Цікаво, звідки родом? Аж десь у короткій перерві я вибрав хвилю і перепитав в Оленки коротенько про її щедрого на радість і пісню гостя.

– Чернігівщина – його край, Довженкова земля – колиска.

– Романтична натура, мабуть, пише поезії, українець...

– Справжнісінький! – підтвердила Оленка Гнідан, як бувало в дитинстві, і це вже була найщиріша клятва на все життя.

“Справжнісінький українець”, повторив я собі подумки, бо співає мамині пісні, а вони всі з дитинства, від зачарованої Десни, як із дитячих літ, тяжких воєнних і нелегких повоєнних, і мої пісні та молитва, від мами, від Черемоша і Пру-

та. Ріки наші неблизько, але течуть по рідній Україні і впадають у Чорне море, то й матусині пісні з джерел отчої землі...

Відплинув творчий вечір разом із піснями, потекли життєві й редакційні будні, але заспів залишився і, я думаю, перша нота його прозвучала під щасливою зорею, бо пісня не обірвалася на заспіві й не загубилася в житейській суєті, як це не раз буває між людьми, а полинула крізь літа, а за нею – щедрий вирій із народного співу-буття.

Радістю ставала для мене кожна нова зустріч із Петром Петровичем – чи в письменницькому домі, чи на творчих вечорах, а особливо, в редакції газети, якій я віддав двадцять літ свого життя. Тішився, коли відчинялися двері – і на порозі з'являлася ця висока, красива постать мужа із завжди відкритим лицем і привітним усміхом на устах, бажанням робити добро людям. Бувало, приходив інколи не сам, а з друзями, і відділ літератури і мистецтва редакції перетворювався на клуб запальних і цікавих розмов, у яких народжувалися важливі ідеї, ініціативи, визрівали гострі проблеми духовного життя, які треба було порушувати перед громадськістю на сторінках газети. А найчастіше розмова переходила до дітей, до школи, якою вона повинна бути в Україні, щоб виховати таке молоде покоління, аби воно виростало, пізнаючи свій національний корінь роду, і в цій науці самопізнання особливим педагогом ставало слово – українське художнє слово.

Свіжі думки кликали до пізнання і самопізнання, будили дух громадянської свободи, являли зразки нового в теорії національної освіти, яскраво вирізьблювались у літературних оглядах, і я радий, що редактор газети Володимир Якович Сіробаба підтримував ці публікації, як і взагалі літературу, мистецтво, освіту на сторінках видання.

– Статті Петра Кононенка будемо ставити в номер, – сказав якимось на літучці, – цей автор уміє бачити далеко, а газета має йти попереду життя, – і додав задумливо: – Щасливий дар – бачити...

І розповів Володимир Якович хвилюючу історію зі свого життя.

Ми знали, що він, хлопець із козацького роду Сіробаб у донецьких степах, воював на фронті в кавалерійському полку, ходив, як козак, у бій із шаблею, яка зберігається в Корсунь-Шевченківському музеї, і гордилися його героїським характером, бо таким бойовим він був і в журналістиці – і як редактор центральної газети республіки, і як багаторічний голова Спілки журналістів України, і як щира людина, яка вміла і колектив об'єднати, і пригорнути до газети діячів культури й освіти. Та якимсь ніколи

не згадував про свої фронтові рани, а оце в роздумі про щасливий дар володіти зором бачення розповів уперше.

... Лежав він, молодий донецький хлопець-козак, після важкого поранення в госпіталі на якомусь з островів у Болгарії, осліп, і надій на повернення зору майже не було. А склалося так, що до тієї лікарні теж із пораненням в очі потрапив якийсь високий військовий чин, і до нього викликали спеціально академіка Філатова. Подивився академік генерала, призначив йому лікування і в оточенні офіцерів та професури поспішав на літак. І тут до видатного вченого приступила молода дівчина-медсестра і сказала, що тут боєць один лежить, зовсім сліпий, чи не зміг би Філатов його подивитися.

– А чому ж ні? – одразу погодився академік. – Покажіть мені цього воїна.

Славний учений оглянув осліплого вершника Володимира Сіробабу, здавалося б, уже зовсім безнадійного, і сказав щиро, як батько:

– Будете бачити, боєць.

Призначив лікування – і зір почав повертатися, а той голос академіка Філатова мене мовби на зорі виніс, пам'ятаю його досі, оповідав схвильовано редактор і згадував із вдячністю ту дівчину-медсестру, яка насмілилась підійти до вченого і мовити слово-прохання допомогти хворому. А якби не зробила цього кроку, то хто знає, чи повернувся б до осліплого воїна зір? Слово відкрило свої чари, і хто міг би й подумати тоді про дивовини долі, яка приведе воїна саме на службу слову і на найвищу посаду в журналістиці України! Збережена родова козацька сміливість у характері, бо летіти на коні в бій із шаблею наголо – сміливцям суджено. Вигострено чуття високої шани до людей сміливих і щасливих володіти даром зору, і дарована честь вітати воїнів слова, як це було і в ставленні до Петра Кононенка – воїнів пера, які вміють бачити далеко та поєднати відвагу і зір відкриття нового.

Згадую цю історію про щастя і талант бачення, яка висвітилась у редакційних творчих буднях, бачення новизни завтрашнього дня і боріння, і страждання за нього, і з пошаною визорюю цю рису в Петра Кононенка. Людям, які володіють талантом дивитися вперед і створювати там, у прийдешньому, цілком незнану досі явину, що збагачує світ, завжди нелегко. Знаю, що тоді, в роки нашого знайомства, Петро Кононенко захищав у завзятій борні виношені в серці ідеї українознавства, клич до молоді – станьмо українцями! – і не сходяв з поля брані, хоч у Москві “загубили” захищену докторську дисертацію, яку схвалила вчена рада Київського університету із 77 осіб, небажаним було його слово на сторінках преси, а воно таки проривалося,

бо непоступливу кононенківсько-козацьку натуру зламати було недругам не під силу. Єднати однодумців-педагогів, творити в школах гуртки, клуби обдарованої учнівської молоді, проводити республіканські творчі конкурси, виявляти здібних школярів, ростити духовно багату, національно свідому зміну – ціла виховна програма в руках ученого Петра Кононенка, і він, сповнений енергії, їде то в Черкаси, то в Рівне, то до Кіровограда, де збираються переможці конкурсів з усіх областей, і одержимістю педагога дає їм крила.

Запальна кононенківська енергетика торкнулася й моєї родини і дала щедрі плоди: брали участь у цих конкурсах мій старший син Олесь (тепер доктор філологічних наук, професор Київського університету, завідує кафедрою), дочка рідного брата Петра, львівського вчителя, Ліля (зараз викладає в Українській Академії друкарства, відповідальний редактор уже понад десяти томів повного видання творів Михайла Грушевського у видавництві “Світ”). Конкурси здружили ще в шкільні роки цілу когорту учнівської молоді зі всієї України, хлопців і дівчат, які стали літераторами і вченими, і цих прикладів можна наводити багато, а згадую їх, бо педагог Петро Кононенко дивився в корінь – у дитинство, з якого виростає нація.

Постійна турбота Петра Петровича Кононенка все життя про дітей, тисячі й тисячі хлопчиків і дівчат кількох поколінь відчули у своїй долі добру руку обдарованого талантом любові педагога. Батьківським теплом зігріті й рідні сини Андрій і Тарас, тож про секрети педагогіки батька і вченого повинна бути б написана спеціальна розвідка. Мені якось не раз і не два пощаслилось побувати в господі Кононенків, на ласкаві запросини господаря, – і в тісній оселі, де молоде подружжя Петро і Наталка звили своє гніздечко і народили хлопчиків, і пізніше, в новозбудованому письменницькому домі, але ніде й ніколи не відчувалося тісноти, стільки духовного простору і родинного тепла було в обох оселях, що дає буйний ріст здоровим паросткам, які несуть у собі код роду.

Впливає мені з пережитого одна незвичайна мандрівка. Якось під час розмови в редакції зайшлося про легендарну полтавку Олесю Кулик, першу дівчину-трактористку з Миргорода, якій ніжний і яблуновоцвітний Павло Тичина присвятив свої дві пісні. Дим-димок од машин, справді, одлетів, мов дівочі літа, як писав-вистівав поет, уже десь послалася за обрій борозна, яку проклала Олеся Кулик, поезії вивчали в школі напам'ять, але вчитель не міг відповісти учням на запитання, як же склалася доля цієї полтавської дівчини. Я сказав Петрові Петровичу, що Олеся Кулик мешкає в Білгороді-Дні-

стровському, у мене є її адреса, цікаво було б поїхати, познайомитись, написати про її життя.

– Поїдемо! – весело вигукнув Петро Петрович, як це властиво його вдачі, і додав: – У Білгороді-Дністровському служить у війську мій син Тарас.

Директор Національного науково-дослідного інституту українознавства академік П. П. Кононенко

Згода поїхати разом у таку цікаву мандрівку втішала мене, але здивувало, що син відомого педагога, в якого так багато знайомств і зв'язків, служить строкову військову службу, і батько нічого не вдіяв, щоб оберекти його від армії, як це не раз роблять різні більші та менші чини. Звичайно, міг так учинити і Петро Кононенко, але він не став цього робити, так не велить його життєві чесноти. Син Тарас служить у автобатальйоні та ще й так склалося, що в тому самому місті, куди доля привела Олесю Кулик.

Поїздка вийшла надзвичайно цікава. Сповнена романтики і товариського пізнання й са-

мопізнання, бо дорога далека, і можна багато чого відкрити по-щирості, але про це згадаю трошки пізніше, а поки що – прибуття до Білгорода-Дністровського, де тоді ще існував суворий паспортний режим, і дві довгождані зустрічі: батька – з сином Тарасом, а нам обидвом – з Олесею Кулик.

Зустріч батька і сина я назву великоднем душі, так багато треба сказати один одному, цілий світ любові закодовано в слові, а на тривалу розмову часу віділено мало.

Командир батальйону, за правилами, що приїхав відвідати сина батько, повинен би був звільнити солдата в короткотривалу відпустку до трьох днів, а крім того, Тарас був простуджений і сильно кашляв, та військовий чин волею влади відправляв підлеглого вдосвіта в рейс великою вантажною машиною, тож для розмови та сну залишалось кілька нічних годин, але й тут батько не став прохачем, і така вдача самоповаги і гідності визоріла в Тараса... А пролетіли роки – і син пішов батьковою дорогою, до Інституту українознавства, який створив в Україні Петро Кононенко, відкривши нову галузь науки – українознавство. Тож і син Тарас стоїть поруч із батьком у борні за українство як духовну фортецю нації, захистив кандидатську, а оце недавно й докторську дисертації, відкрив філософські глибини “першого розуму нашого” – Григорія Сковороди.

Український характер явила й Олеся Кулик, яка одразу припала нам до душі, як і пісні Павла Тичини, тільки ми переступили поріг її оселі. Привітала нас красива і сива жінка. Але молода своєю духовною енергією, як і в опоетизовані дівочі літа, коли талантом українки “вишивала не узори, а пісні”, дужа в голосі, а в поданій для вітання руці – лагідність і збережена сила, правдива в споминах про пережите і вистраждане. Її покоління так багато хотіло і вимріяло в молодості, Олеся готувалася від трактора і автомобіля сісти за штурвал літака, та життя повернуло в інший бік, довелося пережити війну і, дякувати небесам, вберегти в тій круговерті четверо малих дітей, виростити їх, а в характерах їхніх – гордість, що вони – українці, а українці і жити, і все робити повинні красиво. І Олеся Кулик згадала, як дуже дивувався Павло Тичина, що вона ходить коло автомобіля, мов коло ляльки, а у ворота гаража завела так чистесенько, як рушник вишивала або білий-білий полтавський вареник виліпила, як пташечку, що й полетіти може.

Образ полтавського вареника-пташечки сподобався Петрові Петровичу, і він сказав, що його дружина Наталка – полтавка, а полтавці – горді люди і шанують все, створене їхніми руками. Захоплена цією похвалою, Олеся Кулик

згадала, що так шанував честь роду її брат Микола, який теж працював механізатором, був майстром на всі руки, любив інколи помудрувати на кухні МТС і приготувати галушки або вареники, і всі знали, що краще за Миколу ніхто не вдасть. А з району, а то й із Полтави внадилися любителі на Миколіні вареники та ще при тому й понасміхатися з “хохла” і “полтавського вареника”, то брат вирішив їх провчити.

Вибрав широкий стіл, пропісочив дошку так, що вона аж засіяла, а прийшли “гості” кпили собі з нього, мовляв, “зачем драить доску, и так сойдёт”, то Микола їм відповів, що українець привик їсти на чистому столі. Отож замісив тісто, розкачав, наліпив вареників, а в кожний заліпив гайку. Сіли смакувати непроханих гостей, а це вже в мисці не вареник-пташечка, а зубодробилка. Кричали, погрожували, але Микола їх не боявся та й віднадив од надуманих обідів і захистив в образі полтавського вареника честь полтавця і його талант.

Пригадую, Петро Петрович тоді дуже сміявся з цієї витівки Олесиною брата і радів, що той не дозволив насміхатися з нашого, рідного, і не дивувався, що Олеся так багато пережила, стільки згадала і могла б ще згадати нелегкого, того, що боліло їй, а пригадала цей епізод з варениками-гайками, бо наруга над своїм їй допикала не менше.

Згодом я зробив у газеті велику публікацію про ці відвідини, а в поїзді тоді та й з роками при зустрічі з Петром Петровичем впливав спомин про Олесю Кулик та її полтавські вареники, романтичну натуру полтавки, про яку Павло Тичина своєю поетичні твори назвав піснями.

Розмова в дорозі перейшла до пісні, я згадав наше знайомство, яке прийшло з піснею, сказав Петрові Петровичу, що його пісні, певно, від мами, і дивувався, звідки він знає так багато тих співанок, які чисто галицькі та які співала моя мама, що мала дуже гарний голос і передала мені з самого дитинства цілий пісенний вирій. І я почув од Петра Петровича так само, що мати його – Павлина Семенівна Шевченко – співачка од роду, пісні передавалися їй від покоління до покоління, які й зберегли давні мелодії.

І ми споминами перекинулися в дитячі літа, у Святі Вечори і Великодні, коли світить рай на землі, і в розмові впливла коротенька новела Василя Стефаника “Давня мелодія” – різдвяна коляда про вірного коня.

... Було Різдво, і до хати господаря, сільського вїта Семена Стефаника, церковні браття мають прийти колядувати. Діти – Василько і Марійка – у білих сорочках сидять на печі, а мама, молода і вродлива, в сорочці з біломережаними рукавами просить дітей частуватися медівником і цукром, лиш не пустувати і сидіти тихенько, як браття будуть колядувати.

Увійшли браття з давньою колядою про лицаря, якому вірний кінь дорікає, що лицар хоче продати його, а він виніс свого вершника з важких бойовищ – половецького, турецького і московського. Василько хоче побачити того коня, бо то “був кінь інший, як оці наші, що тягають плуг”, і чув себе вже в сідлі лицарського коня, і твердо поклявся ніколи свого коня не продати.

Задумалися на клятві нашого класика, бо то справді “був кінь інший, як оці наші, що тягають плуг”, бо то був вільний український дух, якого не можна запрягати в плуга і продавати. Таким, небесно-крилатим, як віковичний дух волі нації, прилетів той кінь на крилах давньої мелодії, виспіваної на Святий Вечір, в українську літературу, прилетів, наголошуємо на цьому в розмові, з дитинства, де мелодія давня збереглася і через літа в щасливу хвилю воскресла в письменницькому слові.

Воскресла давня козацька мелодія в краю Черемоша і Прута, де малим хлопчиком почув її Василь Стефаник. І ми линемо вже думками в далекий від Покуття край – на рідну землю Петра Кононенка, і мовби чуємо, як на останніх сторінках “Зачарованої Десни” лунає та ж коляда-молитва, яку Олександр Довженко слухав “здивованим маленьким хлопчиком із широко розкритими зеленими очима”.

... Дівчата попросилися до хати Довженків колядувати та малому Сашкові подарувати коляду про коня, і уявив собі хлопчик того коня в яблуках з червоною стрічкою в гриві, якого він хоче на торгу продати, а кінь промовляє:

“Ой чи ти не забудь, як у війську був, як ми з тобою бились з ордою, да як же за нами турки влягали, ой, да не самі турки, пополам з татарами...”

– Славна та коляда із нашої зачарованої Десни, – захоплено описував красу рідного краю Петро Кононенко, – і кінь той довженківський казковий, на якому хлопчик і війська збирав так багато, аж землі було важко, і мчав лісами, мостами, городами, і люди стрічали, вітали з перемогою. А далі, пам’ятаєте, хлопчик засинав на печі, на житі серед пісень і міцно обнімав свого яблукатого коня та давав собі слово ніколи не продати його ні за які скарби, і так і не продав й ні разу не вдарив за все життя... Ото й звідти ми, з маминих пісень, з давніх мелодій, з Різвяної коляди про вірного коня, яку виспівували на Святий Вечір у хатах Стефаника і Довженка, бо то скрізь була наша земля – Україна.

Колеса поїзда робили свою звичну справу, долали кілометр за кілометром по цій істинно нашій землі, вибивали в такт руху секунди і хвилини із втаємниченої скарбниці часу, а нам вчувався скрип коліски під ритм стрімкого лету, і

мамина пісня тихо колисалася в думках з дитинства.

І так – від давньої мелодії, яку хлопчиками зберегли наші класики, розмова все верталася в дитинство, до дітей і їх національного виховання, до маминої пісні й рідної хати, як найтеплішого в світі гніздечка для пташенят.

І тоді Петро Петрович раптом вийняв паперовий згорток (це були поезії), перегорнув і прочитав кілька віршів, які я почув уперше, бо ніколи раніше ніде не зустрічав, ні в одному виданні, не слухав у виконанні артистів на вечорах, хоч на гостинах в Олені Гнідан висловив припущення, що, мабуть, пише вірші її гість, але вона не відповіла, бо нічого про поезії не знала. Тепер я спитав у супутника, чиї це поезії, а Петро Петрович відповів, як це часто в нього буває, жартома, що пише один невідомий автор. Я зрозумів, що цей “невідомий автор” сидить переді мною, але не признається, а на запитання, чому той автор не друкує своїх віршів, мовчки розвів руками, мовляв, хто його знає, мабуть, не пора... Не пора, бо дбав Петро Кононенко не про друкування своїх поезій, а весь був перейнятий одержимою ідеєю – створення науки національного виховання дітей і самопізнання нації серед народів у світі.

Наука і поезія єдналися, мов два крила особистості, і обидва крила злетіли разом, і явили подвиг людини: воскресло українознавство в Україні і почали виходити книжки поезій Петра Кононенка. І я побачив на їхніх сторінках строфи, які почув колись із уст автора, а між ними був і вірш “Рідна хатина – серце мое”, і був він з дитинства і про дітей:

*Полечко-поле,
як мрія і доля,
Рідна хатина –
серце моє, –
Квітне калина
в моїй Україні,
Хочеться жити,
допоки ви є!
Полечко, хато,
Матусю і тату,
Всесвіт немірний,
Ви – як сонця.*

*Мрії – як діти,
Діти – як квіти,
Зорі над Всесвітом –
Ваші серця.
Полечко в зорях,
Ранок у росах,
Шепіт закоханих
Вспраді життя –
То наше поле,*

*То – наша доля,
Щастя доріг –
Без вини й каюття.*

Щастя доріг, які опоетизує Петро Кононенко, провели його через борню і в період відомої перебудови вивели із сутінків, у які недругам не вдалося заховати високий інтелект і скорити одержиму натуру, на давно заслужене переможне поле: захищено докторську дисертацію, здобуто професорське звання, декан філологічного факультету і завідувач кафедри історії української літератури Київського університету, але головна мета життя була попереду...

Доля по-своєму скерувала і мою життєву дорогу – привела з редакції газети до видавництва дитячої літератури “Веселка”, якій я віддав чверть віку – третину свого життя, а моя праця так ріднилася з тими ідеями, що їх виношував Петро Кононенко і про що нам не раз доводилося розмовляти. Знаю, що в процесі тих великих історичних змін вимагає духовність нації, і професор всю свою енергетику спрямовує на заснування при факультеті громадського об’єднання – Міжнародної асоціації “Інститут українознавства” (1990).

Є Інститут, спочатку тісниться на кафедрі історії української літератури, є вже зародок і прообраз наукового закладу з державним статусом, але це поки що тільки громадське об’єднання, зроблено перший крок, а вчений Петро Кононенко не з тих, хто зупиняється на півдорозі...

Одного дня до мене у “Веселку” зайшов Петро Петрович Кононенко, і я вловив на його обличчі якусь загадковість. Подумав, що наш поважний учений, мабуть, має гарну новину, до того ж дуже важливу. І справді, Петро Кононенко повідомив, що має на меті заснувати в Україні Інститут українознавства, який почне діяти при Київському державному університеті імені Тараса Шевченка, а далі буде, як життя покаже.

Звістка дуже втішила мене, адже в Україні, яка тільки недавно стала незалежною державою, може початися справжня революція в національній освіті: створюється Інститут українознавства, відкривається цілком нова галузь у педагогічній науці й освіті – українознавство, цілісна система наукових знань про Україну і світове українство, що розвивається в єдності простору і часу. Звичайно, для початку доброї справи потрібні гроші, ідею підтримав президент Академії наук України Борис Патон і обіцяє фінансову допомогу, то чи не знайдеться і у “Веселки” якась копіяка од серця? Знайдеться, обов’язково знайдеться – і від серця, і від душі, як у тої біблійної вдови, яка дала найбільше на

Боже, бо пожертвувала все, що в неї було... А коли постав і розгорнув крила Інститут під орудою свого батька Кононенка Петра Петровича, то й “Веселці” він подав крило, і про нашу співпрацю були публікації в журналі “Українознавство”.

Узяти тільки таку надзвичайно важливу для освіти книжкову серію, як “Шкільна бібліотека”, кожне видання її – рідна сестра підручника з літератури, бо без художнього письменницького слова неможливо собі уявити навчальне і глибинне вивчення літературного процесу нації. Ми у “Веселці” ставилися з пильною увагою до цієї шкільної серії, випустили до 400 назв книжок, а протягом двох десятиліть виконували свою освітянську програму спільно з Інститутом українознавства, вчені якого виступали ініціаторами ідей, упорядниками видань, авторами передмов і всього допоміжного для вчителя й учня пізнавального матеріалу. Приклад показав директор Інституту, академік Петро Кононенко, створена ним книжка “Від коріння – до крони” вийшла великим тиражем і стала бібліографічною рідкістю, висвітлила надто важливі проблеми історичного коріння української нації, яке сягає далеких віків і утверджує нашу державність.

Коріння наше – діти, школи, до них були спрямовані дороги з “Веселки” по всій Україні з веселчанськими книжками та ідеями українознавства, а першою в тій спільній освітянській програмі засвітився створений у завзятій борні подвижника Петра Кононенка і з його ініціативи національний гуманітарний ліцей у Києві. Ішлося про принципове реформування української освіти, відхід від класово-партійних догматів, переорієнтацію на гуманістичні, національно-державницькі інтереси, розвиток традицій ліцейної справи, які були закладені в Україні, підготовку елітних кадрів з нового покоління молоді, готових будувати свою державу.

І тут довелося долати шалений опір, особливо з боку тодішнього ректора університету, та завдяки справжнім подвижникам освіти й громадянської честі, високопрофесійним та високопатріотичним педагогам перемогу було здобуто: за конкурсом на заміщення посади директора ліцею перемогла вчителька Сазоненко Галина Стефанівна. Саме вона явила талант педагога-новатора, який здійснює розвиток ліцею на засадах українознавства, захистила кандидатську дисертацію з історії, сформувала в ліцеї плеяду педагогів-науковців із різних галузей освітянської науки, написала низку новаторсько-пізнавальних книжок. Одну з них Галина Сазоненко назвала “Педагогіка успіху”, – побудовану не на теоретичних викладках, а,

що дуже важливо, на власному багатому досвіді й на вивченні успішних педагогічних систем – вітчизняних і зарубіжних.

“Свою книжку “Педагогіка успіху” я почала з розгляду суперечностей шкільної освіти в Україні, – ділилася роздумами про особистий педагогічний секрет успішності Галина Стефанівна. – Важливо тут вирішити проблему якості освіти та визначити цю якість. Головне – надати учням такі життєві компетенції, які дозволять реалізувати себе в дорослому житті. Людина може мати енциклопедичні знання, а бути в житті неуспішною, бо не володіє необхідними життєвими реаліями.

Найкраща педагогічна технологія сьогодні – та, яку обирає сам учитель для конкретних дітей, маючи особливий, вроджений дар і талант педагога. Нових цікавих технологій існує дуже багато, але кредо нашого ліцею: “Навчити не можна, можна лише навчитись”. Скільки б професорів перед дитиною не поставили, – якщо вона сама не захоче, ніхто її навчити не зможе”.

Що ж, можна погодитись і з такою думкою, але все-таки ми бачимо, як батьки прагнуть влаштувати свою дитину до гімназії або ліцею, до тих престижних навчальних закладів, де рівень освіти високий і працюють талановиті вчителі. Саме над створенням в Україні таких освітянських закладів і такої системи освіти, яка б утверджувала українство в Україні й у світі, працює учений-патріот Петро Кононенко.

Слова “Наша земля – Україна” прекрасні за своїм змістом і значні державницькою ідеєю! Так, наша земля – Україна, і це чуття рідності з отчим краєм покликани виховувати в дітей родина і школа, батьки і педагоги. Такий епічний образ любові до великої європейської держави України міг народитися саме в Інституті українознавства, який Петро Кононенко створив і день за днем разом із науковим колективом та громадськістю відстоює боротьбою й подвижницькою працею. І цілком справедливо ці слова стали девізом першого Всеукраїнського конкурсу-фестивалю дитячої та юнацької творчості, ініціатором проведення якого виступив інститут. Конкурс покликаний відкривати юні таланти нації і плекати любов до рідної України, тому ця ідея знайшла відгук у суспільстві. Упродовж місяця в Міжнародному дитячому центрі “Артек” відпочивали і творчо змагалися 800 талановитих дітей – юних літераторів, музикантів, танцюристів, співаків, мистецтвознавців та літературознавців. Уперше за всю історію “Артека” тут звучала українська мова.

Успіх першого конкурсу-фестивалю був великий, знайшов підтримку в державі, об'єднав діячів літератури і мистецтва, педагогів і вчених для виховання юних талантів. Участь у наступ-

них конкурсах узяли також українські діти з діаспори ближнього і далекого зарубіжжя.

Мені, на щастя, довелося зустрітися з дітьми, які зібралися зі всіх областей України, читати їхні твори і слухати виступи. Радий був успіхам молодих талантів, радий був спостерігати щоденну роботу з ними Петра Кононенка і Євгена Федоренка, професора із США, чути добрі й сердечні розмови, відчувати ту велику радість, яку дарує спілкування істинних педагогів із дітьми. Конкурс-фестиваль став могутнім кроком у національному вихованні нашої юні, а ініціатива й подвижництво інституту в цій святій справі записані до історії нашої молоді держави.

Знаємо, що час надзвичайно швидкоплинний. Український народ відсвяткував двадцятиріччя незалежної, суверенної, демократичної України. Твориться самостійна європейська держава, і народжуються її діти. Хлопчики і дівчатка, ровесники вільної України, уже старші закінчили школи, стали студентами або й молодими спеціалістами в різних сферах життя. Виростає нова парость нації, її надія і сила, та поміркуємо над проблемами, що, на превеликий жаль, не вирішуються в нас роками, і академік Петро Кононенко дав їм таку оцінку:

“Держава Україна – ось той ідеал, задля якого живемо на світі, який сяє нам із сивих віків сьогодні й повинен сяяти в прийдешньому. Дитині виростати з цим ідеалом України, і ми – родина, школа, суспільство – маємо зробити все для того, щоб запалити його в серці на цілий вік. Шукати це світло треба у слові, бо спочатку було слово, із слова починалося все суще. Тож перший конкурс літературних талантів серед дітей, ініціатива якого народилася в Українському гуманітарному ліцеї, так і було названо – “Слово многоцвітне”. На конкурс надійшло понад 400 літературних творів, до Києва приїхало понад 300 учасників разом із батьками, вихователями, педагогами. Конкурс відбувався під егідою Міністерства освіти, уважно поставилися до обдарованої літературної парості голова Національної Спілки письменників Юрій Мушкетик, поет Іван Драч, прозаїк Валерій Шевчук. Відчутну допомогу надала широка громадськість. Діти роз'їхалися додому окрилені. Щасливі були й організатори конкурсу, бо українське многоцвітне слово дало справді багатий урожай.

Початок був щасливий, а ще щасливішим стало продовження: започатковано Всеукраїнський конкурс-фестиваль дитячої та юнацької творчості. Відбулася справді велика державницька акція, яка відображає процес відродження української нації, держави, мови, культури, формування нового типу людини-гу-

маніста, волелюбною, сповненою національної свідомості, історичної пам'яті, гідності, совісті, честі, любові до рідної Вітчизни. Мова літературних творів і мистецьких глибинних досліджень – державна, українська.

Хочу наголосити на кількох завданнях конкурсу: стимулювати розвиток творчих інтересів дітей, учнівської молоді, виявляти молоді обдаровання, підтримувати і розвивати їхню творчість, вивчати доробок юних літераторів, дослідників, перекладачів, митців, проводити презентації творів молодих талантів. Програма ця досить широка, і в її здійсненні, безперечно, ми намагалися використати все найкраще, здобуте в Україні в роботі з обдарованими дітьми.

Глибинний ґрунт – тисячолітня історія народу і його живі традиції. Мудрість віків необхідна сьогодні у справі побудови держави і виховання в кожному з нас високого почуття державності.

Маємо надзвичайно важливу проблему: виховання високого почуття державності. Дитина повинна виростати з цим чуттям у серці, в душі з самої коліски. Виростати і пам'ятати: я – дитина України. А як посіяти в душах дітей гідність українства, як виростити пагіння державності? Звичайно, через материнську пісню і мамине слово, бо ж правду кажуть, що пісня і мова – то душа народу. Маємо сьогодні відроджувати генетику рідного слова і вести лицарську битву за збереження його генетичного коду, який руйнувався віками, руйнується і тепер, про що свідчить і занепад українського книговидання взагалі і насамперед для дітей. Ведеться цілеспрямована політика, щоб відучити дитину від книжки, а за цим криється велика небезпека. Пам'ятаєте, чем Євген Маланюк з тривогою писав: "Нечитання зживе українців зі світу".

Генетики світу дослідили, що при народженні дитина, вітаючись зі світом першим криком, подає голос, властивий своїй нації. Голос, який споконвіку живе в народі, – це код віків і мова предків. Забрати барви цього голосу і слова – це скалічити душу і пустити по світу манкурта, вбити цілісність світу. Це щось подібне до того, якби спробувати вкрасти у веселки один колір – і світла не стане, бо сім кольорів поєднані між собою вищою силою. А саме цей український код слова, код мови, вбивали воєни нашої нації впродовж віків і далі ведуть агресивний наступ. І найголовніше поле бою – книжка, друковане слово як печать духу. Чуємо, що в Швейцарії вагітним жінкам дарують набір книжок з творами класиків, з історії і народознавства, книжок рідною мовою, бо дитина ще в утробі матері чує материнське слово і полюбить свою землю, коли пізнає її. А якщо полюбить, то й побудує на своїй землі цивілізоване суспільство, багату і міцну державу".

І тут ми в роздумах з Петром Петровичем доходимо до надзвичайно цікавого висновку: все в історії пов'язане, ми – не безбаченки, а нащадки славних традицій і великої культури і гордість за цей духовний скарб маємо передати дітям. Свого часу Володимир Великий першим сказав, що діти повинні вчитися, осягати вершини культури. Він створив школи, куди змусив послати і боярських дітей, а вони вчитися не хотіли, і, як пише літописець, тоді плачі по всій Русі були великі... Згадуємо "Буквар" Шевченка, який "Веселка" "воскресила" через 130 років, якраз у ті дні, коли воскресла незалежна держава Україна. А було так, що після першого видання, яке Тарас випустив для народних шкіл за два місяці до смерті за гріш, виручений за автопортрет, ця мудра книжка ніколи більше не виходила в світ. "Буквар" став першим і, на жаль, останнім виданням поета з його педагогічної навчальної програми, яку він розробив для українців, остання жертва Сина задля Матері. Педагогічні погляди Шевченка складали струнку систему, серцевиною якої було визволення нації. Тому, як вважав поет, освіту в Україні слід будувати національну і за формою, і за змістом. Людина повинна не тільки здобувати знання, цього замало. Вона має отримувати знання і поєднувати їх із вихованням, оскільки виховання споріднене з традиціями нації.

"Задумаймося над жертовністю великого Тараса для дітей, – наголошує Петро Кононенко. – Уже важко хворий, поет працював над "Букварем" і писав у листі до інспектора гімназії Михайла Чалого в Україні: *«Якби Бог поміг оце мале діло зробити, то велике б само зробилося»*".

Гадаю, що це – заповіт нам усім на щоденну працю – випускати українські книжки для дітей, нести їм слово із серця педагога, відкривати таланти, тоді виросте сила нації і воскресне Україна. Бачу, як заповіт цей здійснює для дітей України як найдорожчого цвіту нації подвижник Петро Кононенко. Назву впевнено цей великий труд душі подвигом, який вартий окремої і глибинної повісті-дослідження, а я тут з пієтетом впишу до щирої оповіді ще хоча б кілька сторінок.

Дитинство сина, якого виколисала мати Павлина Семенівна Шевченко, ходило тими стежками в селі Марківцях, де ступав колись Тарас Шевченко, виростало в школі, у будинку якої школярі уявою шукали місця, де писав і малював Поет. Виніс із дитинства слова Батька Тараса, дорогі на все життя: *"Я так люблю дітей, що не надивився б на справжній образ Ангела"*.

Любити дітей і в цій любові зростити в їхніх душах любов до рідної землі – до України, – ось цю небесно-земну зорю несе через усе своє життя славний син Павлини Шевченко.

Пам'ятаю, тоді до “Артека” приїхала на творчу зустріч із дітьми директор Сімферопольської української гімназії Наталія Руденко. Я познайомився з цією чудовою жінкою, педагогом, я б сказав, од роду, слухав захоплену розмову з Петром Петровичем Кононенком, який укладав душу в створення цього навчального закладу нового типу, про назрілі проблеми національної педагогіки, майбутнє гімназії в Криму, над становленням якої одержимо працювала молодий директор. Згодом мені довелося з подарунком-книжками побувати в гімназії, коли вона ще знаходилася в кількох приміщеннях, що не відповідали елементарним нормам, де сім років поневірялися вчителі та учні, займала частину старої кірхи, яку виділило управління освіти міста. Значною подією стало відкриття в новому навчальному році (1.09.2004) прекрасного приміщення гімназії, яке стало великим святом і для Петра Кононенка, окриленого разом із Наталією Руденко, що їм вдалося, за підтримки влади, здійснити в державі такий унікальний архітектурний і педагогічний проект.

Ось, наприклад, як високо оцінює місце і роль українознавства в навчально-виховному процесі Наталія Руденко: “Усі навчальні предмети у нас викладають на засадах філософії та методології українознавства. Ми розуміємо українознавство як процес пізнання себе, роду, народу, що забезпечує соціальний комфорт і психічне здоров'я вихованців. Українознавча робота в гімназії проводиться під патронатом Науково-дослідного інституту українознавства та його керівника Петра Петровича Кононенка. У гімназії реалізуються значущі виховні процеси – систематично відзначаємо свята народного календаря, знаменні дати різними театральними постановками, імпрезами, виставками. Національне виховання базується на повазі до державних символів України, до її історії та героїв. Кожен день у гімназії розпочинається із виконання гімназистами Державного Гімну України. Ми намагаємося створити в школі не лише україномовне, а й українськодержавне середовище. Тобто наша школа за своїм духом має бути українською.

Пригадується один семінар, на якому виступав академік Петро Петрович Кононенко. Його виступ був дуже щирим і мудрим, він говорив про потребу українців у самоідентифікації і при цьому зачарував усіх своєю мовою. Проте після цього одна директорка зауважила: “Я проти того, щоб ми щось робили проти

росіян”. Ось у цьому і є наша помилка: процес самоідентифікації як народу в нас чомусь трактують як роботу не за своє становлення, а проти когось. Так, понад 300 років русифікації даються взнаки. На жаль, цю психологічну настанову зламати дуже важко, можливо, нам уже треба радитися зі спеціалістами з психології і з їхньою допомогою знаходити важелі протидії такому настрою. Адже всі народи працюють над самоідентифікацією, і це не робота проти інших народів. Щоб поважати когось, треба спочатку самим стати собою. Хай росіяни працюють над самоідентифікацією, а ми будемо працювати для становлення свого народу й самих себе. Зразком для нас є досвід академіка Петра Кононенка, очільника Національного науково-дослідного інституту українознавства і світової історії Міністерства освіти і науки України. У Петра Петровича Кононенка ми запозичили нові навчальні курси, нові методики з викладання історії тощо. Пам'ятаєте, нам раніше видавали великий підручник з історії СРСР і маленьку брошурку “Історія України”, але її було написано так, що вчителі нею практично не користувалися. Тепер же в нас викладання мови, і не лише української, а й інших, та історії висунуто на перший план. Це зрозуміло: мова та знання минувшини свого народу – основа будь-якої людини.

“Учителем школа стоїть”, – писав Іван Франко, і вирощення такого учителя й окрилення школи такою педагогічною наукою дає нації Інститут українознавства – форпост українства в народній освіті України”.

Рідні дороги приводять Петра Кононенка до таких учителів і таких шкіл, яких він знає по всій Україні, де його завжди чекають з любов'ю, бо він несе людям любов. А найрідніша дорога таки до Марківців – його отчої колиски, до рідної школи, яка живе пам'яттю про Шевченка і його духом.

Село вітало свого Петра і як Сина, і як Батька, і як Учителя з вісімдесятичним днем уродин й увінчало піснею – і мамина коліскова війнула білим крилом над срібнобілою головою Сина, а в слові Сина засвітилося імення Матусі: “Кревні, рідні, дорогі марківчани. Я щасливий, що з вами. Моє життя пов'язане з двома людьми із прізвищем Шевченко. Одна – це моя мама, Павлина Семенівна Шевченко. Сільська дівчина, вона була наділена неймовірної краси голосом, співала в хорі й грала в самодіяльних театральних виставах. Мама була щедра душею, доброю, уважною, співчутливою. Сама виховувала п'ятеро дітей. Усього було: голод, арешти, війна... Знала напам'ять майже всього Шевченка. Завжди казала: “От якби був Шевченко!..”. Тому для мене на все життя залишилися два

“Знайти себе”. Цій великій меті – знайти себе! – присвятили своє життя обидва побратими, що разом відстоювали честь нації на рідній землі і в усіх кряях планети, куди водила їх доля, разом творили й Інститут українознавства. Знайти себе у світовому часопросторі має українська нація, і Петро Кононенко в поезії “Пам’яті матері – Святої Павлини” передає нам її заповіт:

*... Пізнай себе!
Пізнай безсмертя рід! –
І осягнеш свого життя коріння.*

І ми згадували в цей святковий вечір заповітні слова славної Матері – Олени Пчілки: “Діти – се наш дорогий скарб, се – наша надія, се – молода Україна”.

Книга поезій писалася в дорогах, що стелилися по Україні і в тридцять держав світу – пролягали до українців, творилася в дорозі, яку освятила стежина від порога рідної хати, у дорозі життя. І була серед доріг по планеті особлива в його долі та в історії національної науки – до Відня, де Петрові Петровичу Кононенку, першому і єдиному українському вченому, було вручено Міжнародну премію імені Йоганна Готфріда фон Гердера, знаменитого німецького філософа, письменника-просвітителя, який пророкував Україні прийдешній розквіт: “Україна стане в майбутньому новою Елладою: прекрасне підсоння цього краю, родюча земля, весела вдача народу, його музичний хист колись прокинуться, лише з малих племен, якими також були колись греки, постане велика, культурна нація, і її межі простягнуться до Чорного моря, а звідтіля ген у широкий світ”.

Місію подвижника, щоб пророкування Гердера ставало явиною, здійснює в Україні Петро Кононенко, і німецький учений-славист Райнгард Лауер (під час вручення Петрові Петровичу однієї з найпрестижніших міжнародних премій) у своїй великій промові про науковий подвиг українського вченого в національній і світовій науці, мовив у роздумах: “Це не випадок, що вчений-літературознавець виступає як українціст: видатний знавець та інтерпретатор української літератури, яка, на жаль, і по сьогодні для зарубіжної громадськості залишається як terra incognita. Література своєрідна, багата, цікава розділила і долю нації, котра її створила: довго українське письменство перебувало в тіні двох сусідніх літератур – польської і російської. Ми часто забуваємо, що Україна – арена 400-річних битв за владу та культурологічної боротьби між Польщею і царською імперією, але та ж Україна була водночас і культурним посередником, сполучною ланкою між Заходом і Сходом...”

І ось Україна, врешті-решт, здобула статус політичної і культурної незалежності. Поглянемо армією славистів (до якої належу і я) на культурну розмаїтість Європи очима Гердерового бачення і висловимо здивування, коли звернемо увагу на факт, що заняття українською мовою, літературою, культурою віками чужинцями було караним, нині ми користуємось допомогою і порадами українських колег, які стоять на сторожі образотворчих і аналітичних вартостей своєї національної літератури. Професорові Кононенку належить достойне місце серед її захисників. Роками його прізвище було у списку таких науковців, яких не дозволяли цитувати, згадувати, передруковувати. І лише 1986 року зумів Петро Кононенко захистити докторську, тепер уже в новій політичній атмосфері. Він запропонував роботу про розвиток української літератури, де розглядалась проблема її народності та національних особливостей...

Україна для академіка Кононенка – це не ізольований острів, але, цілком у Гердеровому розумінні, – специфічна і надійна складова частина Європи”.

Державність нації – ось свобода духу і розквіт духовності! Саме ця думка була визначальною в знаковій тривалій промові видатного німецького слависта, присвяченій 30-річчю заснування Міжнародної премії імені Й. Г. Гердера. Він підкреслював суцільну правду, що українство віками каралося, і з великою шаною назвав ім’я Петра Кононенка – видатного вченого України – як лицаря в битвах за духовні скарби нації, що відстояв право на життя науці українознавству як визначальній суті нації і заснував Інститут українознавства.

То квітнув травень 1993 року, на арені історії воскресла держава Україна, як пророкував просвітителю Гердер.

Відкрити Україну! Відкрити українцям на рідній землі і відкрити світові як явлену цілісність на планеті, геополітичну реальність, що розвивається в нерозривній єдності простору і часу, – ось мета українознавства – науки, що складає таку ж цілісну систему наукових інтегративних знань про Україну й світове українство. Ідея створення системи якраз такої науки саме Петрові Кононенку і відкрилася як українцеві, який жив нею і обнімав душею, мов усе те, з чим зростав і що любив, ступивши у світ із хатнього порога. Думки, зігріті чуттям любові, єдналися в життєву програму – збирати воєдино духовні сили і зробити так, щоб слово твоєї великої нації стало повновладним господарем на овидах найбільшої у Європі держави, щоб восторжествувала, нарешті, правда на сторінках історії рідного народу, засвітилася родинно багатством земля, вернулася і зайня-

ли поважне місце скарби української культури. Досягнути цього всього можна тільки через виховання державницького світогляду українця. Мета велика, але здійснима – треба по-новому, з відчуттям історичних вимог часу, вивершити будову національної освіти, повеличати її як усеукраїнський храм, а в основу храму, що має засвітитися державницьким духом і стояти міцно, покласти особливу наукову і навчально-освітню галузь – українознавство.

Й академік Петро Кононенко як архітектор і будівничий вимріяного і вибореного трудом душі за кілька десятиліть духовного, науково-освітнянського храму нації дає його життєздатності найміцніший матеріал, добутий з одвічних глибин нації, – рідне слово. Талант володіння словом, дарований од небес і од роду, – велике земне багатство, і Петро Кононенко зумів щиро пошанувати його, як рідкісний скарб у побудові виношеного зроду в душі національного храму науки, який величаємо українознавством. І тоді серце і розум, сповідуючи на життєвих просторах відчуття значимості часу й реальної ходу історії, єднають слово – друковане й усне – в одержимій роботі духу над творенням цілком нової галузі науки про Україну, українців і світове українство в планетарному цивілізаційному часопросторі. Науки, в якій щедро і зоряно засвітили одна за одною монографії, підручники, збірники, хрестоматії, антології, посібники, мовби із якоїсь предивної скарбниці. Бачиш перед собою цей справді величний огроми наукових праць і відкриттів, і не можеш не назвати хоч би головних із них, на яких твердо стоїть храм українознавства: ушавлена “Дніпрова хвиля”, яка на початку 90-х років з’явилася як підручник української літератури для шкіл; “Українська література. Проблеми розвитку” (1994); “Українознавство” (1994, 1996, 2005); “Свою Україну любіть...” (1996); “Михайло Грушевський” (1998); “Феномен української мови” (1998, 1999); “Освіта ХХІ століття. Філософія родинності” (2001); “Український етнос: генеза і перспективи” (2002); “Національна ідея, нація, націоналізм” (2005, 2006); “Українська освіта у світовому часопросторі” (2007); “Українська національна ідея: проблеми методології” (2008) тощо – до сорока монографій. А крім цих капітальних наукових праць, – книги художньої літератури: “Марія на Голгофі” (1996); “Вибрані твори у трьох томах” (1999); поезії “Голоси в пустелі” (2006); виступи і доповіді на всеукраїнських і міжнародних конференціях і форумах, багаторічна праця педагога, фундатор і директор Національного науково-дослідного інституту українознавства, велика громадська робота – диво з див, скільки може зробити людина, якщо вона жертвовно віддає себе на вітер

Соборної України. Учений і поет Петро Кононенко поєднав у своїй особі два нерозривно пов’язані погляди на світ і Україну в панорамі всесвіту, виробив водночас із поглибленою теорією літературознавства актуальну в пізнанні світу філософію українознавства як національний світогляд, що є визначальним у нашу добу, коли народи планети відкривають своє імення і місце в цьому великому і різнобарвному світі.

Запрошую читача звернути увагу на дати випущених книг і створення Інституту українознавства, й одразу побачимо, як заспівало в розкриленій душі Петра Кононенка рідне Українське Слово і який щедрий політок дало вже в незалежній Україні. І знову вертаємося до прокування Гердера, що Україна прокинеться, як держава, і тільки державність нації визоріє світлом на всю планету.

Воскресла на планеті велика європейська держава Україна, і світ повинен пізнати нашу незалежну, соборну державу, а здійснити цю надто важливу справу можна тільки через інтегровані знання про Україну й українців. Концепцію поєднання цих знань і подає Петро Кононенко в осмисленій науковій галузі – українознавстві, осердям якої є національна освіта і національна наука, здатних сформуувати українознавчий світогляд громадян держави, створити об’ємну картину українського світу у всесвітньому контексті. Програма українознавства вибудувана чітко: Україна – етнос; Україна – природа, екологія; Україна – мова; Україна – нація і держава; Україна – культура; Україна – художня словесність; Україна в міжнародних відносинах; Україна – ментальність, доля. Програма глибинних теоретичних засад виписана в серії наукових праць, підручниках, монографіях і, що дуже важливо, освітлена любов’ю, розгорнута, я сказав би, вирізьблена, у власних художніх творах, особливо в поезії.

Маємо рідкісний талант ученого-романтика, в якому поєднані науковий і поетичний погляд на світ, що й дають змогу змалювати і відкрити в сучасну добу цивілізації цілісну картину України.

Маємо справжнісінького українця, як охрещено-пойменовано мені Петра Кононенка в годину знайомства і розкрилено в поступі літ, бо він – справжнісінький син української нації, романтичної за духом і живильним кодом роду. Нація вистояла в глибинних сутінках віків і епох, коли впали і зникли з лиця землі й овидів історії цілі великі народи, бо стратили мову – душу свою, як небесний дар життя.

Справжнісінький українець, бо тільки високий духом учений-романтик міг здійснити історичну місію для свого європейського етносу – воскресити українознавство.

Щаслива дорога романтика, її з порога рідної хати перехрестила матуся і пісню освітила, а чудо-солов'ї тьохканням виспівали, і простелася вона сама, як пісня, по всій Україні і в далекі світи, стежина-дорога від серця до щирого серця. А в Україні чути, як пульсує, мов батькове серце, воскреслий Інститут українознавства, осяяний палкою любов'ю до нації, і биття його лине по всій планеті, де живуть українці. І на тій охрещеній матусею дорозі ми бачимо Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета з Божим благословенням Петрові Кононенку і його святій справі становлення української державності, відродження духовності та праці в утворенні Єдиної Помісної Православної Церкви в Україні; бачимо, як горнутья до інституту-серця дороги, мов живильні судини, з країв близьких і далеких, як брати і сестри великої родини, і спливають на думку іменами: Євген Федоренко, доктор філологічних наук, професор, США; Леонід Рудницький, ректор Українського вільного університету, м. Мюнхен; Отар Баканідзе, доктор філологічних наук, професор, м. Тбілісі; Павлина Андрієнко-Данчук, США; Ярослав Розумний, доктор філологічних наук, професор, м. Вінніпег, Канада; Микола Вірний-Француженко, США; В. Мокієнко, доктор філологічних наук, Р. Гебнер, доктор філологічних наук, Л. Клімова, кандидат філологічних наук, Німеччина; Віктор Ідзьо, кандидат історичних наук, м. Москва; Ярослава Конова, Польща... Імена, імена – українознавча родина, яка росте-розростається з постанням незалежної України. Поряд із такими традиційними діаспорними інституціями українознавства, як Український Вільний Університет (Мюнхен), Український Католицький Університет (Рим) із філіями по світу, Наукове товариство імені Тараса Шевченка й Українська Вільна Академія Наук, діють українознавчі центри при Гарвардському, Колумбійському (США), Торонтському, Едмонтонському (Канада), Варшавському (Польща), Пряшівському (Словаччина), Маквері (Австралія), Лондонському (Англія) університетах та багатьох інших, виникли асоціації українців у ряді країн і об'єдналися в Міжнародну Асоціацію українців. Українознавство, як бачимо, вже вийшло за межі славістики і шириться все далі й далі та літа за літами здобуває світ, і належне академічне місце в дисципліні літературознавства університетів, бо силу росту йому дає здобута державність нації. Звичайно, проблем і труднощів на путі є ще чимало і на рідній землі, у воскреслій державі України, щоб подолати, усунути з життя народу комплекс національної меншовартості. Але знаємо, що галузь українознавства здорова, як та виноградна лоза, яка в руках садівника враз

стрепенеться-поклониться і прилине-пригорнеться до святої земельки, бо в глибинах її відчула чисті джерела, що допоможуть кореневі пробити кам'янисту твердь, подарують буйний ріст і щедрий урожай.

Напрошується тут бажання перефразувати уже згадувані слова Івана Франка "Учителем школа стоїть" і мовити: "Учителем наука воскресає". Учителем-садівник Петро Кононенко вже здійснив праведну місію – вишукав таку здорову виноградну лозу, що відчула в глибинах національного духу одвічні живильні джерела, і виростив свій виноградник, створив цілу українознавчу школу молодих талантів учених – понад 10 докторів і 40 кандидатів наук з України і зарубіжжя ідуть за учителем-батьком по магістральній життєвій дорозі, яку перехрестила мати Павлина Шевченко.

Школа-виноградник виросла, здолавши заборони та істеричний страх недругів, які вже в незалежній Україні прокричали, мов із-за мурів тоталітарного режиму, "науково-патріотичний" опус-фальш на три голоси: "Обережно – українознавство!". Старалися такі "щирі патріоти", яким ще Тарас Шевченко дав оцінку: "Не так тії вороги, як добрії люди – і окрадуть жалкуючи, плачучи осудять...", а Іван Франко запитував, "І чому відступників у нас так багато? І чом для них відступство не страшне?". І "добрим людям", і "відступникам" світове українство дало рішучу відповідь: "Обережно – україножерство!". Та вони не перевелися ще й на сьогодні, боротьба триває, і директор Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії академік Петро Кононенко разом із колективом відстоює створений ним Інститут і відроджену славу галузь науки – українознавство! – як батько береже рідну дитину. І в борінні цьому перемагає – справді, мов лоза виноградна, яка пробилася корінням бездушний камінь, щоб її освятили сокровенні джерела!

Сокровенні джерела українства впливають-струменять із віковичних глибин любові нації і постійно нуртують перед зором одержимого подвижника-провісника, справжнісінького українця Петра Кононенка. Зір його як талановитого вченого-садівника звернутий до чистоти джерел, що живлять коріння та освячують виноградну лозу, а як турботливого батька – до дітей, цвіту нації української не тільки на рідній землі, а й по всій планеті, – у кожному країні близького і далекого континенту, де живуть українські роди і куди сягає його око.

І ось під поглядом батька-педагога щойно, на зорі нового року, засвітила й освітянська, просвітницька зоря, що має сягнути світлом з України через земні широти до країв, де живуть

українці, і подарувати це світло дітям у рідному слові. Головним генератором цього світла буде Національний інститут українознавства, де й народилася ідея, щоб держава Україна подбала про українське шкільництво за кордоном. Саме тут зібралися видатні діячі науки і культури з Української Всесвітньої Координаційної Ради, членом якої є Петро Кононенко, обговорили долю українських шкіл у нас і за кордоном та звернулися до уряду України з пропозиціями подбати, аби дітям українців були створені умови вчитися рідною мовою нашого великого європейського народу. Уряд позитивно зреагував на порушену надзвичайно важливу проблему, й за його рішенням Міністерство освіти і науки, молоді та спорту видало наказ про українське шкільництво за кордоном і доручило Національному інституту українознавства і всесвітньої історії розробити програму заходів та в 2012–2015 роках реалізовувати її. Зроблено ще один дуже значний крок у ході українознавства в світі!

Охрещена дорога-магістраль переможно стелиться по землі, мостами пролягає понад водами, владарює в небесах під зорями, поспішає до братів і сестер у світи – українців з відкритою душею і рідним словом-піснею на устах. Духовні собори збудовано і вивершено на цій дорозі, вони вже є, українські й святі! Дорога та коротшає і повниться соборним світлом, коли вертає з країв близьких і далеких Петра до Наталки з піснею душі, як у “Наталці Полтавці”, до рідної оселі-вулика, де його щодня і завжди чекає дарована долею бджілка:

*Ох, ця Полтавщина твоя!
Тебе вмивала в перлах-росах,
В калині пестила уста,
Купала в сонячних отавах, –
Й зростила диво нелукаве,
Дзвінке, як пісня солов'я!
І ти, як честь свята, – проста
В поводженні й шляхетна в думках,
Заграла, як весна, на струнах
Душі моєї, марень, снів;
Як вірна доля в дні тривоги,
Вела до праведного Бога;
Дала, як Божий дар, синів...
Лиш ти – як серце хороводу:
Велика Птаха – Мати роду...*

В'ється життєва дорога Петра Кононенка – дорога до храму, яким є для нього Україна. Один із віршів у книзі “Голоси в пустелі” Петро Кононенко так і назвав – “Дорога” і присвятив його Валентині Гончар:

*Дорога!.. Щось таки в людині є,
Що манить, кличе у світи далекі...*

*Літають в ірїй журавлі, лелеки,
Але – за літом, їх – тужливий клекіт, –
Та лиш людина мед і тфуту п'є:
Її чарують – тисячі доріг,
Бо в кожній з них щось плаче і леліє,
Тривожить чайкою, коханням лебедіє,
У гімнах славить, тихим смутком віє,
З чужої безвісті верта на свій поріг...
І цілий світ сплітається у слові:
Воно – і досвід, мрія, і мета;
Бездушний коршун, бджілка золота,
Урочість успіху і зради блекота;
Старий прасвіт і світ безмежно новий...
Дорога! Й серце – парус повний:
Воно шукає, просить і ячить,
Сміється з горя, з радості кричить;
У нім – страждання мед, солоні калачі;
Воно – хорал, воно – вселюд стомовний...*

Вірш цей пригадався мені в дорозі: ми верталися з Валентиною Данилівною з Луцька, де 7 липня 2010 року, під світлом дня Святого Івана Хрестителя, волиняни відкрили в місті нову вулицю й назвали іменем Олесь Гончара і вперше відправили тут Службу Божу, як у соборі.

Ми виїхали з Валентиною Данилівною на свято світанкової пори, коли вставало сонце, а верталися в передвечірню пору, під шум теплого літнього дощу, який за веління Івана Хрестителя святив землю, нову вулицю в Луцьку з ім'ям рідного сина України, святив нашу дорогу, яка була така щаслива і сйалива, бо це була соборна дорога Олесь Гончара.

Заходило сонце, а небо осяяла така велика веселка, як райська заграва, і цвіла над Україною довго-довго. І я сказав пані Валентині, що живе в тому веселковому світлі Олесева душа, бо Всевишній любить його й посилає нам на землю свою велику і вірну любов, і заповіт чи подяка митця Творцеві перед відходом у вічність: “Дякую Богові, що дав мені народитися українцем”.

Слова ці живуть у душі справжнісінького українця Петра Кононенка. Святі слова, і Петро Петрович з любов'ю їх вимовив, як заповіт для українців, на справді соборному святі у “Веселці”: видавництво разом із дружиною Олесь Гончара завершило велику й унікальну працю – випуск у світ трьох томів “Щоденників” письменника, заповіданих саме “Веселці”. У своїй промові вчений, якого єднала з Олесем Гончаром багатолітня дружба, сказав: “Олесь Гончар – це наша гідність сьогодні і наше завтра. Я думаю, що по цих трьох томах будуть переписуватися праці з історії, з літератури, з суспільної національної, державної свідомості. Це те, що нас ставить на рівень європейських народів. Якщо ми хочемо стати європейцями, спочатку станьмо українцями! Прочитаймо Олесь

Гончара! Він – всесвітній письменник, тому що він глибоко український. Бо нема народу без нього і його немає без народу!”

Дорога весело бігла по землі, а ми з Валентиною Гончар дивилися в небо і згадували слова з новели “Модри Камень”, які в перші повоєнні літа пролунали з України на весь світ, – слова миру і свободи: “А небо над нами, весняне й високе, гуде од вітру, мов блакитний дзвін... Слухайте ж!”

Дзвін соборний лунає через усю творчість Олеся Гончара, лине з України в піднебесся і осяває своїм малиновим передзвоном наші душі. Я узяв із собою в дорогу наш веселчанський дзвінок і дав йому мову на вулиці, що народилася на землі великої Волині й живе з іменем Олеся Гончара. А думка, як дзвінок, будила рядки з поезії Петра Кононенка “Дорога”

зі щирою присвятою, і вертала в дитинство, мов у святий храм:

*Стоїть, як сповідь, чиста, рідна мати;
Усі дороги в ній одній зійшлись:
Бо в цій Дорозі – всі мети жарини,
Тривоги: в світі бути чи не бути?!
У ній – віки, як в вулицу, гудуть,
Кургани слави й яра кров калини,
Козацький бій... Серпи на ниві жнуть;
Тут – суть краси. І форми щасна суть;
Тут – родів муки. Тут вона – Людина.*

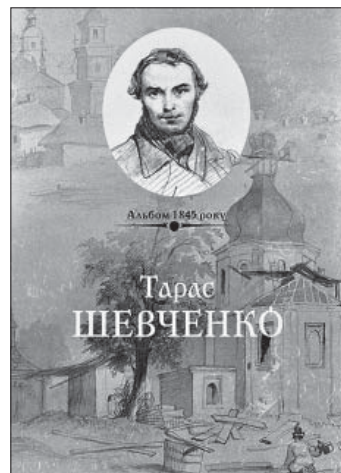
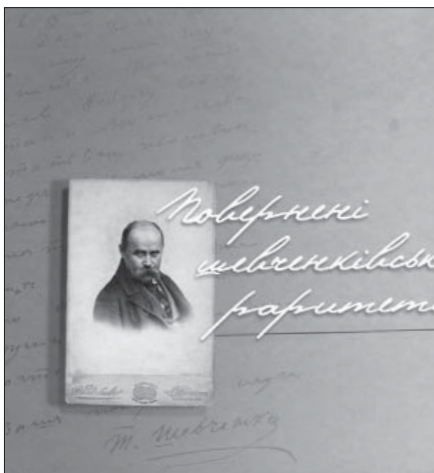
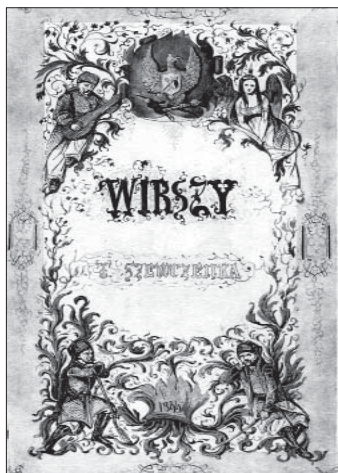
І Мати, Свята Павлина, світить із небес із сонцем на чолі й веселкою в душі, і молиться за сина, і посилає пісню, і пісня та висвятилася на два голоси, а з дитинства приходять у снах чудо-солов'ї.

НА ЗДОБУТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА - 2013

Шевченко Т. Вірші. 1844: Кобзар. 1840, Гайдамаки, 1841, Гамалія, 1843 : факсимільне відтворення / Авт. проекту, упор., передм. С. А. Гальченка. – Дніпродзержинськ, 2008.

Повернені шевченківські раритети / Авт. проекту С. А. Гальченка; упорядкування, наук. опис колекції, приміт. С. А. Гальченка, Н. І. Лисенко. – Дніпродзержинськ: ВД “Андрій”, 2010.

Шевченко Тарас. Альбом 1845 року / Авт. проекту, упорядкування, передмови та коментарі С. Гальченка. – Дніпродзержинськ: ВД “Андрій”, 2012. – (Факсимільне відтворення).

У кожному з видань зримо присутні “дух і літера” Тараса Шевченка, суспільна вага яких сьогодні особливо актуальна. Вони репрезентують перші кроки Шевченка-поета й ту колосальну потужність його таланту, яку не змогли вбити кріпаччина, чужина, злидні; висвітлюють його малярський набуток, який поціновується мистецтвознавцями на рівні найбільш технічних, стилістично довершених європейських зразків свого часу; уміщують академічно вивірені примітки й коментарі до художніх творів Кобзаря, які відображають сучасну дослідницьку методологію, укладені ґрунтовно й відповідально, читаються з великим інтересом.

Шевченківське трикнижжя, підготовлене до друку кандидатом філологічних наук, старшим нау-

ковим співробітником й заступником директора з наукової та видавничої діяльності Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України Сергієм Гальченком та його колегами, привертає увагу і своїм поліграфічним утіленням: це справді одні з кращих українських видань за останні роки.

Літературознавче та евристичне дослідження і коментарі до раритетів Тараса Шевченка “Вірші”, “Альбом 1845 р.”, “Повернені шевченківські раритети” Сергія Гальченка висунуто Національною спілкою краєзнавців України на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка 2013 року в напрямку “Літературознавство та мистецтвознавство”.